

ภาค 2

สังคมการเมือง - เวทีการต่อสู้ทางการเมือง

ในสังคมทุกสังคมและทุกระดับจะมีการขัดแย้งกันอยู่เสมอ ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายๆอย่างเช่น ปัจจัยชีววิทยา-ทฤษฎีการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด โดยอาศัยการเปรียบเทียบจากสังคมสัตว์ ปัจจัยทางจิต เช่น ทฤษฎีของ ฟรอยด์ ที่ว่า อารมณ์ก้าวร้าวและการใช้กำลังรุนแรงขึ้นอยู่กับความรู้สึกกลัวตาย ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม และอุดมการณ์ ฯลฯ เป็นต้น และความขัดแย้งก็กล่าวว่ามีขึ้นเสมอภายในกรอบของสังคมแต่ละสังคม ความขัดแย้งต่างๆ ก่อให้เกิดการต่อสู้ รูปแบบของการต่อสู้ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์และระบบคุณค่าของแต่ละสังคม เป็นสำคัญ

ความขัดแย้งจะก่อรูปขึ้นภายในกรอบวงที่เรียกว่า ระบอบการเมือง ซึ่งจะเป็นระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตก เผด็จการ หรือกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัด ฯลฯ ก็ตาม ภายในกรอบวงของระบอบการเมืองแต่ละชนิด อารมณ์ทางการเมืองชนิดต่างๆจะถูกจัดตั้งขึ้นเผชิญหน้าซึ่งกันและกันเป็นกลุ่ม ๆ (เช่น พรรคการเมืองและกลุ่มอิทธิพล เป็นต้น) บรรดาองค์การที่ถูกจัดตั้งขึ้นนี้ต่างก็ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ ไม่ว่าจะเป็นกำลังบังคับ เงิน จำนวนสมาชิก การล้อมกรอบมวลชนเป็นกลุ่ม ๆ หรือการโฆษณาชวนเชื่อ การต่อสู้ของแต่ละฝ่ายแต่ละกลุ่มจะดำเนินไปตามแผน แผนการต่อสู้ซึ่งเรียกว่า ยุทธศาสตร์ซึ่งหมายถึงวิธีการกำหนดวิสัยโจมตี การตอบโต้ และการเผชิญหน้ากับศัตรู

ภาค 2 จะเป็นการศึกษาสังคมการเมืองในฐานะเป็นเวทีการต่อสู้ทางการเมือง ซึ่งจะแบ่งเป็น 3 บท คือบทที่ 1 ศึกษาระบอบการเมืองแบบต่าง ๆ ในฐานะเป็นกรอบวงของการต่อสู้ทางการเมืองและความสัมพันธ์ของระบอบการเมืองกับสภาพและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม บทที่ 2 จะศึกษาถึงลักษณะของอารยธรรมการเมือง บทที่ 3 ว่าด้วยยุทธศาสตร์การเมือง

บทที่ 1

ระบอบการเมือง (กรอบการต่อสู้)

การต่อสู้ทางการเมืองจะต้องดำเนินไปตามลักษณะขององค์ประกอบของสภาพแวดล้อมของสังคมซึ่งเป็นกรอบของการต่อสู้ เช่น สถาบันต่างๆ ชนรชนนิยม ประเพณี ความชอบในอุปนิสัยของสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคม ความเชื่อในแนวต่าง ๆ และทัศนคติที่เป็นความคิดเห็นส่วนรวม และระบอบค่านิยมของแต่ละสังคม หรือเรียกรวมๆว่า วัฒนธรรมของสังคม

ในสังคมที่เจริญและสลับซับซ้อนระดับรัฐ อำนาจการเมืองจะต้องมีการจัดตั้งและมีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน มีการจัดแบ่งหน่วยงานและองค์กรที่มีหน้าที่โดยเฉพาะ สิ่งเหล่านี้เราเรียกว่า สถาบันการเมือง การต่อสู้ทางการเมืองดำเนินไปภายในกรอบของสถาบันการเมืองต่าง ๆ

การจัดแบ่งหน้าที่และการวางลำดับลหุลั้นความสำคัญของสถาบันทางการเมือง เราเรียกว่า ระบอบการเมือง

นับแต่สังคมโบราณมาจนถึงสังคมปัจจุบัน แต่ละสังคมก็มีวิธีจัดแบ่งหน้าที่และลำดับความสำคัญของสถาบันการเมือง แตกต่างกันไป แล้วแต่อุดมการณ์และค่านิยมของแต่ละสังคม เช่น ถ้าสังคมหนึ่งเชื่อว่าอำนาจสูงสุดเป็นของประชากร สถาบันสูงสุดก็คือสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชน เป็นต้น

โดยที่แต่ละสังคมต่างก็มีสภาพแวดล้อมของสังคมแตกต่างกันไป การจัดแบ่งหน้าที่และความสำคัญของสถาบันจึงต้องแตกต่างกันไปด้วย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดระบอบการปกครองแบบต่าง ๆ ขึ้นหลายระบอบดังที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้

I การแบ่งประเภทระบอบการเมืองการปกครอง

การแบ่งประเภทระบอบการเมือง มีความสัมพันธ์อยู่กับค่านิยมของผู้แบ่งเป็นส่วนสำคัญด้วย ตัวอย่างเช่น อริสโตเติล และเพลโต มีแนวโน้มให้ความสำคัญกับระบอบผสม หรือทางสายกลาง มองเทสทิเออส์ก็เช่นเดียวกัน คือไม่นิยมให้อำนาจ

สูงที่สุดอยู่ในกำมือคนๆเดียว กลุ่มประเทศตะวันตกแบ่งประชาธิปไตยออกจากเผด็จการ ก็เพื่อจะชี้ว่า ประชาธิปไตยคือ เผด็จการชั่ว หรือกลุ่มนิยมคอมมิวนิสต์ ก็แบ่งระบบนายทุน กับระบบสังคมนิยมด้วยความหมายเดียวกัน คือ นายทุนเลว และสังคมนิยมดี เช่นนี้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เราจะพยายามแบ่งระบอบการปกครองด้วยอาศัยเกณฑ์ อย่างอื่น มากกว่าจะติดพันอยู่กับคำศัพท์ ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่จะนำระบอบการปกครอง ที่มาตั้งแต่สมัยต้นจนถึงปัจจุบันมาเปรียบเทียบ และจัดกลุ่มที่เหมือนกันและกลุ่มที่แตกต่าง กันตามความเป็นจริง

นับแต่สังคมโบราณจนถึงปลายศตวรรษที่ 19 ระบอบการปกครองมี ลักษณะของระบอบการเมืองที่สืบหอคมาจากแบบของกรีก คือ

ราชาธิปไตย คือการปกครองของคน ๆ เดียว

อภิชนาธิปไตย - การปกครองของคนกลุ่มเล็ก ๆ

ประชาธิปไตย - การปกครองของทุกคนหรือของประชาชน

การแบ่งแบบนี้เป็นการแบ่งโดย Herodote ประมาณ 500 ปี ก่อนคริสตวรรษ

นอกจากการแบ่งอย่างเช่นของ Herodote แล้ว ก็มีการแบ่งออกเป็น รูปวิสุทธิและรูปดินแปร อย่างที่อริสโตเติลได้วาดภาพไว้ว่า

ระบอบทรราชย์ เป็นระบอบดินแปรของระบอบราชาธิปไตย

ระบอบอภิชนาธิปไตย เป็นระบอบดินแปรของระบอบชนชั้นผู้ดี

ระบอบการปกครองของคนส่วนใหญ่ เป็นระบอบดินแปรของระบอบ

ดีโมคราซี หรือประชาธิปไตยรวมศูนย์หรือประชาธิปไตยจำกัดสำหรับคนมีฐานะ

ก่อนหน้านี้ พลาโต ก็เคยแสดงความเห็นท่านองนี้โดยอธิบายแถมเพิ่มเติม ว่า ระบอบต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปหมุนเวียนไป เป็นวัฏจักร ที่ไม่มีที่สิ้นสุด

อธิปไตยทั้ง 3 แบบ (ราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย)

ครอบครองความคิดทางการเมืองมาจนกระทั่งถึง มองเตสกีเออ นักปรัชญาการเมือง และท่านส่วนมากแล้วพยายามคิดแต่รายละเอียดปลีกย่อย แต่มิได้แตะต้องแก่นสำคัญ

เท่าไรนัก Bodin แยกตัวของรัฐออกจากรูปของรัฐบาล คือ อธิบายว่า รัฐที่
อำนาจอธิปไตยเป็นของกษัตริย์อาจจะมีรัฐบาลประชาธิปไตยได้ ถ้าประชาชนทุกคนมี
ความเสมอภาคที่จะเข้ารับราชการได้ หรือมีรัฐบาลแบบอภิชนาธิปไตยก็ได้ ถ้าตำแหน่ง
ราชการสงวนไว้ให้เฉพาะกลุ่มผู้ดีและกลุ่มคนมีทรัพย์สิน การแบ่งแบบ Bodin เป็นที่
น่าสนใจก็ตรงที่ว่า ได้แสดงให้เห็นถึงการขัดกันระหว่างค่านิยมเรื่องอำนาจอธิปไตย
กับการจัดระบบอำนาจ ตัวอย่างของ Bodin สามารถนำมาใช้กับระบบเผด็จการ
สมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี มองเตสกีเยอ เสนอความคิดแตกต่างจากความคิดดั้งเดิมแบบ
กรีก มองเตสกีเยอว่าไว้ว่ามีรัฐบาลอยู่ 3 แบบ คือ ธิปไตย กษัตริย์และเผด็จการ
สำหรับธิปไตยนั้นคือประชาธิปไตยบวกกับอภิชนาธิปไตย การเอาประชาธิปไตยไว้
ใกล้ๆแทบจะเป็นการพวกเดียวกับอภิชนาธิปไตยนั้น เป็นเรื่องธรรมดาที่ปรากฏตาม
ความเป็นจริงตลอดมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 19 ถึง 20 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับนักกฎหมายในสมัยปัจจุบันสนใจทฤษฎีแบ่งอำนาจของมองเตสกีเยอ
มากกว่าทฤษฎีแบ่งรูปแบบการปกครองของเขา นักกฎหมายรัฐธรรมนูญแบ่งระบอบ
การเมืองตามรูปความสัมพันธ์ขององค์กรต่าง ๆ ของรัฐ

จากมองเตสกีเยอ เราก็มักมีการแบ่งประเภทระบอบการเมืองเป็น
สามสำรับใหม่ คือระบอบรวมอำนาจ ระบอบแบ่งแยกอำนาจ และระบอบรัฐสภา

ระบอบรวมอำนาจ เป็นไต่ทั้งระบอบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราช
และระบอบเผด็จการ ส่วนแตกต่างของระบอบกษัตริย์ที่มีอำนาจเด็ดขาดกับเผด็จการ
ก็คือ ในกรณีราชาธิปไตย อำนาจไต่มาจากการสืบสันตติวงศ์ ส่วนเผด็จการไต่อำนาจ
จากการใช้กำลัง

ในระบอบแบ่งแยกอำนาจและระบอบรัฐสภา เราจะเห็นว่าเมื่อแบ่ง
ย่อยลงไปอีกจะมีลักษณะคล้ายกันระหว่างระบอบกษัตริย์กับระบอบธิปไตย ระบอบกษัตริย์
ที่มีการแบ่งแยกอำนาจคือระบอบกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัด มีรัฐสภาเป็นผู้ทำหน้าที่ทาง
การเงินและนิติบัญญัติ โดยสรุปรัฐสภามีหน้าที่สำคัญในการจำกัดอภิสิทธิ์ของกษัตริย์

ส่วนระบอบบริติชที่มีการแบ่งอำนาจแบบสหรัฐอเมริกามีส่วนคล้ายกับระบอบของอังกฤษที่พัฒนามาถึงตอนที่ 2 คือตอนที่กษัตริย์มีอำนาจจำกัด (ศตวรรษที่ 18) ประชากรคืออเมริกันแตกต่างจากกษัตริย์อังกฤษตรงที่อยู่ในตำแหน่ง ในระยะเวลาที่จำกัดไม่มีการสืบสันตติวงศ์ และแตกต่างกับเผด็จการตรงที่ไม่ได้รับอำนาจเพราะใช้กำลังบังคับ

ความคล้ายกันระหว่างระบอบกษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัดของระบอบการปกครองของอังกฤษกับระบอบของสหรัฐอเมริกาไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเองโดยบังเอิญ แต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากการลอกเลียนแบบและนำมาดัดแปลงให้ตรงกับความเป็นจริงและความต้องการของสังคมอเมริกันโดยเฉพาะ

ระบบรัฐสภาแบบของอังกฤษกำหนดลักษณะได้จากการแยกประมุขของรัฐออกจากตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายรัฐบาล ประมุขของรัฐทำหน้าที่เพียงบทบาทพิธีการและพิธีการ แต่ไม่มีอำนาจอย่างแท้จริงในการบริหารประเทศ ส่วนหัวหน้ารัฐบาลทำหน้าที่ผู้นำของฝ่ายบริหาร รับผิดชอบต่อรัฐสภา ระบบอำนาจอย่างสลับซับซ้อนที่ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการพัฒนาการเมืองของอังกฤษที่สามารถเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากกษัตริย์ที่มีอำนาจเต็ม เกิดขาดมาสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบภายนอกที่เป็นธรรมเนียมวัฒนธรรมของอังกฤษ ซึ่งเรียกว่าระบอบกษัตริย์-รัฐสภา ระบอบกษัตริย์แบบอังกฤษพัฒนามาจากกษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาด กษัตริย์มีอำนาจจำกัด จนถึงกษัตริย์รัฐสภา

ระบอบการเมืองแบบ 2 พรรคและหลายพรรค

การแบ่งระบอบการเมืองอีกรูปหนึ่ง คือการแบ่งระบอบ 2 พรรค กับระบอบหลายพรรค ระบอบ 2 พรรคจะแตกต่างกับระบอบหลายพรรคจริง ๆ ก็ตรงที่ในระบอบ 2 พรรคนั้น แต่ละพรรคต้องมีวินัยในพรรคอย่างจริงจัง คือลงคะแนนเสียงหรือมีความเห็นอย่างเดียวกันทั้งพรรค เช่น พรรคคอนเซอเวทีฟ และพรรคเดโมแครตของอังกฤษ แต่พรรควิปอีกันและพรรคทีโมแครตของสหรัฐอเมริกา ถึงจะมีพรรคใหญ่เพียง 2 พรรค แต่ผู้นำของแต่ละพรรคไม่จำเป็นต้องมีความเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน ผู้นำของพรรควิปอีกันอาจลงคะแนนเหมือนกับผู้นำพรรค

ทีโมแครตก็ได้ ระบบ 2 พรรคอย่างของสหรัฐอเมริกาจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นระบอบ
การเมืองที่มี 2 พรรคแบบเทียมไม่ใช่ของแท้

เราแบ่งระบอบหลายพรรคออกได้เป็น 3 ชนิด คือ

1. ระบอบประธานาธิบดี แบบสหรัฐอเมริกาและลาตินอเมริกาที่มี

หลายพรรค

2. ระบอบรัฐสภา ที่มี 2 พรรคแบบอังกฤษ

3. ระบอบรัฐสภา ที่มีหลายพรรคแบบกลุ่มประเทศยุโรป

ในแง่กฎหมาย แบบ 2 กับแบบ 3 ใกล้กันและแตกต่างกับแบบที่ 1

แต่ในแง่การเมือง รัฐบาลของอังกฤษในระบอบรัฐสภา และระบอบ
ประธานาธิบดี (ประมุขฝ่ายบริหาร) มีเสถียรภาพเหมือนกัน ซึ่งแตกต่างจากรบอบ
รัฐสภาหลายพรรคที่เสถียรภาพของรัฐบาลไม่มั่นคง

นอกจากนี้ในแง่บทบาทของประชาชนเกี่ยวกับการเลือกผู้ปกครองของ
คนอื่นเป็นปัจจัยสำคัญของระบอบการเมืองประชาธิปไตย ระบอบประธานาธิบดีกับ
ระบอบของอังกฤษ ยิ่งเหมือนกันมากขึ้น กล่าวคือ ในระบอบของอังกฤษนั้น ในหน้า
เลือกตั้งประชาชนอังกฤษไม่ได้ลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนเพียงอย่างเดียว แต่เขา
เลือกนายกรัฐมนตรีไปด้วยในตัว เพราะตามระเบียบหัวหน้าพรรคที่ได้เสียงข้างมาก
จะได้เป็นนายกรัฐมนตรีด้วย ในสหรัฐอเมริกาถึงแม้จะมีวิธีการเลือกผู้แทนของพรรค
เข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี ซึ่งเป็นวิธีที่แตกต่างกับเรื่องหัวหน้าพรรคของอังกฤษ
แต่คนที่สุ่มประชาชนอเมริกันก็ได้เลือกประธานาธิบดีโดยตรงจากผู้แทนของพรรครีพับลิกัน
หรือพรรคดีโมแครต

ในทางตรงกันข้าม ระบอบรัฐสภาที่มีหลายพรรค หัวหน้ารัฐบาล
เกิดขึ้นจากการต่อสู้ทางการเมืองของฝ่าย "เสนาธิการ" ของพรรค ซึ่งแทบจะไม่มี
ส่วนเกี่ยวข้องกับประชาชนเลย ด้วยเหตุนี้เราก็แบ่งระบอบประชาธิปไตยได้อีกเป็น
2 แบบ คือ ประชาธิปไตยโดยตรง และ ประชาธิปไตยตัวแทน ในรัฐสมัยใหม่นี้ฝ่าย
บริหารคือศูนย์กลางของอำนาจที่แท้จริง ฝ่ายนิติบัญญัติมีบทบาทเพียงควบคุมจำกัด และ
ชักจูงอำนาจฝ่ายบริหารเท่านั้น ความสามารถที่จะแต่งตั้งหัวหน้ารัฐบาลโดยตรง

จากประชาชนจึงกลายเป็นเกณฑ์ของประชาธิปไตยโดยตรง แทนที่หลักที่ว่าประชาชน
ทำหน้าที่นิติบัญญัติด้วยตนเอง ซึ่งมีแต่ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์เท่านั้น

๖. ระบอบการเมือง และเงื่อนไขเศรษฐกิจ - สังคม

ระบอบการเมืองของแต่ละสังคมนั้นไม่ใช่เรื่องที่จะเกิดขึ้นได้โดย
บังเอิญหรือโดยความตั้งใจโดยพลการของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดย
เฉพาะแต่ระบอบการเมืองเกิดขึ้นโดยเงื่อนไขหลายประการ และในบรรดาเงื่อนไข
ต่าง ๆ นั้น เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังที่เรา
ได้เห็นการขัดแย้งระหว่างทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีและทฤษฎีของมาร์กซ

ฝ่ายมาร์กซิสต์ เห็นว่า ระบอบการเมืองคือผลสะท้อนของระบบการ
ผลิต และด้วยความเห็นเช่นนี้ ฝ่ายมาร์กซิสต์จึงไม่ยอมรับเลยว่า 'สถาบันการเมืองใด
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ ส่วนฝ่ายต่อต้านทฤษฎีของมาร์กซ เห็นว่าเงื่อนไข
ทางเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องสำคัญเหมือนกัน แต่เป็นการสำคัญลำดับรอง ฝ่ายนี้ยืนยันว่า
การเมืองก็เป็นเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจ ไม่ผูกพันกันจนแยกไม่
ได้ออก หรือเป็นผลสะท้อนอย่างหยาบกระด้าง

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ความแตกต่างอย่างมากระหว่างทฤษฎีทั้งสอง
เริ่มน้อยลงเป็นลำดับ สังคมปัจจุบันเริ่มยอมรับถึงความสัมพันธ์ของระบอบการเมือง
กับระดับพัฒนาการทางเทคนิคมากขึ้นเป็นลำดับ

มาร์กซได้วางภาพความสัมพันธ์ของระบอบการเมืองต่อระบบการผลิต
ไว้ดังนี้

มาร์กซเริ่มต้นด้วยการแบ่งประเภทของรัฐไว้ 4 ประเภทคือรัฐทาส
ในสมัยดั้งเดิม รัฐศักดินา รัฐนายทุน และรัฐสังคมนิยม
ภายในรัฐแต่ละประเภทนี้ จะปรากฏรูปของรัฐหรือระบอบการเมือง
ประกอบกันไป ดังนี้

รัฐทาส มีทั้งรัฐเผด็จการแบบอียิปต์ ฯลฯ มีทั้งระบอบทรราชย์ที่เกิดขึ้น
ขึ้นในนครรัฐของกรีกบางสมัย และระบอบประชาธิปไตยแบบกรีกโบราณและจักรพรรดิ

แบบโรมัน

รัฐศักดินา รัฐแบบกษัตริย์ที่มีอำนาจเด็ดขาด

รัฐนายทุน มีระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยตะวันตก และระบอบ

ฟาสซิสต์

รัฐสังคมนิยม มีระบอบการเมืองแบบสังคมนิยม

ตัวอย่างเช่น ในสมัยโบราณ ระบบการผลิตขึ้นอยู่กับเทคนิคเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม การผลิตและการแลกเปลี่ยนจำกัดอยู่ในวงแคบ ๆ ชุนนางเจ้าของที่ดินมีอำนาจเหนือคนกลุ่มหนึ่งที่ทำมาหาเลี้ยงชีพบนที่ดินของเจ้าขุนมูลนาย ระบบการผลิตแบบนี้สอดคล้องกับระบอบการเมืองแบบกระจายอำนาจ เพราะอำนาจแตกออกเป็นส่วนเล็กๆอยู่ในกำมือของเจ้าของที่ดิน ต่อมาเมื่อการคมนาคมดีขึ้น และมีการพัฒนาการค้าขายแลกเปลี่ยนมากขึ้น เศรษฐกิจที่อยู่ในวงจำกัดขยายตัวออกเป็นเหตุให้อิสรภาพและอำนาจของขุนนางเจ้าของที่ดินน้อยลงไปเรื่อย ๆ อำนาจค่อย ๆ รวมไปอยู่ศูนย์กลางมาก ๆ ขึ้น จนในที่สุดก็กลายเป็นระบอบกษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมอำนาจ

ส่วนความแตกต่างระหว่างระบอบการเมืองต่างๆของรัฐนายทุนมาร์กซ์ ก็มีความเห็นว่า ความแตกต่างนั้นมีผลจากความแตกต่างในระบบการผลิตแบบนายทุน กล่าวคือ เมื่อผู้มีเงินเริ่มสร้างระบบการผลิตแบบยิ่งใหญ่ เจ้าของทุนมีบทบาทในทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ระบอบการเมืองจะเป็นรูปกษัตริย์ - รัฐสภา ในทางตรงกันข้าม ถ้าระบบการผลิตแบบนายทุนเริ่มจะเสื่อมควยกำลังของชนวนการต่อต้านของกรรมกร และการพัฒนาสังคมเริ่มออกไปสู่แนวสังคมนิยม ระบอบรัฐนายทุนจะมีแนวโน้มใช้กำลังรุนแรง แบบฟาสซิสต์ หมายความว่าระบอบกษัตริย์ - รัฐสภา คือรูปแบบของรัฐที่ระบบการผลิตแบบทุนนิยมกำลังจะขึ้นสูงถึงขีดสุด ขณะนี้ระบบทุนนิยมจะก่อให้เกิดรัฐประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่มีระบบเสรีภาพทางการเมือง , มีพรรคการเมืองหลาย ๆ พรรค มีการแข่งขันเสรีในการเลือกตั้ง เป็นหลักเกณฑ์สำคัญของระบบ

ความแตกต่างในระบบการผลิต มีผลให้เกิดความแตกต่างในรูปแบบของรัฐในสังคมนิยมเองเหมือนกัน ปัจจุบันนี้นักทฤษฎีมาร์กซิสต์ยอมรับว่า รัฐสังคมนิยม

มีหลายรูปแบบคือ ระบอบโซเวียต และระบอบประชาธิปไตยประชาชน "ระบอบทั้งสองนี้เกิดขึ้นในช่วงจังหวะที่กำลังของชนชั้นมีความแตกต่างกัน" (หลักการของมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ 1960) ทั้งสองระบอบต่างกำลังกำลังของชนชั้นกรรมาชีพเป็นสิ่งสำคัญ แต่กิจการโซเวียตมีหลักที่พรรคการเมืองพรรคเดียว และล้มล้างคนมีเงินหรือนายทุนทั้งหมด แต่กลุ่มระบอบประชาธิปไตยประชาชนยังรักษารูปของการมีพรรคหลายๆพรรคไว้ (พรรคคอมมิวนิสต์สำคัญที่สุด) การร่วมกันอยู่กับคนมีเงินก็ยังทำได้ในบางเรื่อง นอกจากนี้ยังรักษาสวนเอกชนบางส่วนทางเกษตรกรรมไว้อีกด้วย ตัวอย่างเช่นในสาธารณรัฐประชาชนจีน พรรคการเมืองต่างๆ ที่ไม่ใช่พรรคคอมมิวนิสต์ยังอยู่ได้และมีอยู่ถึง 8 พรรค พรรคต่างๆ เหล่านี้ได้รับเงินจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนให้มีส่วนร่วมในรัฐบาลผสมหรือรัฐบาลแนวร่วม ซึ่งเป็นวิถีทางคล้ายกับศักราชการเมืองตามนโยบาย "ประชาธิปไตยแบบใหม่" ของเหมาเจ๋อตง ทุกพรรคยอมรับฐานะการนำของพรรคคอมมิวนิสต์ และไม่มีเจตนาที่จะแข่งขันเพื่อชิงอำนาจในการปกครองเหมือนพรรคการเมืองในระบบประชาธิปไตยแค่พรรคใด นอกจากนั้นนั้นยังไม่มีลักษณะเป็นกลุ่มผลประโยชน์อีกด้วย ทฤษฎีของมาร์กซ์เป็นคำอธิบายที่ให้ความสำคัญแก่ระบบการผลิตและชนชั้นของกรรมสิทธิ์มากกว่าระบอบการเมือง ถึงแม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับว่าระบบเศรษฐกิจเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งต่อระบอบการเมือง แต่กระนั้นก็ไม่ใช่เป็นเรื่องเดียวที่สามารถกำหนดความแตกต่างของระบอบการเมืองชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้

ความแตกต่างระหว่างระบอบการเมือง 3 แบบใหญ่ของระบอบการเมืองในกลุ่มประเทศตะวันตก คือระบอบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกา ระบอบรัฐสภา 2 พรรคของอังกฤษและระบอบรัฐสภาหลายพรรคของกลุ่มประเทศยุโรปเหล่านี้เราไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการแตกต่างของระบบการผลิตและกรรมสิทธิ์ ถึงแม้ว่าเศรษฐกิจภาคพาหนหรือภาครัฐในสหรัฐอเมริกาจะมีน้อยกว่าในอังกฤษหรือฝรั่งเศสมาก ก็ไม่ปรากฏว่าระบบการผลิตจะมีผลกระทบกระเทือนมากมายอย่างไรกับความแตกต่างของระบอบการเมืองทั้ง 3 แบบดังกล่าว และในทางกลับกันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของฝรั่งเศส อังกฤษ และประเทศอื่น ๆ ในยุโรป ตั้งแต่ต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยวิธีใช้ระบบผสม กึ่งทุนนิยม กึ่งสังคมนิยม

แทนที่ระบบทุนนิยม ประกอบกันมีเศรษฐกิจภาคมหาชนที่สำคัญรวมทั้งมีแผนพัฒนาระดับชาติที่กว้างขวาง เหล่านี้ก็ไม่ได้อิทธิพลให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองที่สำคัญเท่าๆกับการเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด แม้ว่าหน้าที่ของฝ่ายบริหารหรือฝ่ายปกครองมีมากขึ้น แต่ก็ไม่มากกว่าหน้าที่ของฝ่ายบริหารของสหรัฐอเมริกา ที่ซึ่งโครงสร้างทางเศรษฐกิจยังคงมีลักษณะทุนนิยมอย่างบริสุทธิ์ตามเดิม

๑. ระบอบหลายพรรคและพรรคเดียว

ความแตกต่างของโครงสร้างเศรษฐกิจ แบบที่กำหนดลักษณะด้วย เรื่องกรรมสิทธิ์ในภาคเอกชนและภาคมหาชน หรือที่เรียกว่า ระบบทุนนิยม และระบบสังคมนิยม นั้น สอดคล้องกับความแตกต่างของระบอบการเมืองในสมัยปัจจุบันนี้ 2 แบบด้วยกันคือ ระบอบที่มีพรรคการเมืองหลายพรรค และระบอบพรรคการเมืองพรรคเดียว

ก. ระบอบพรรคการเมืองหลายพรรค

เศรษฐกิจแบบทุนนิยม หรือกึ่งทุนนิยม เป็นเหตุให้มีการแบ่งแยกระหว่างอำนาจการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจ อำนาจเศรษฐกิจถูกแบ่งออกด้วยการมีธุรกิจเอกชนมาก ๆ หรือบางทีก็แบ่งระหว่างธุรกิจเอกชนและรัฐวิสาหกิจ ซึ่งแต่ละหน่วยแต่ละภาคที่แบ่งออกมานี้ต่างก็เป็น "ศูนย์การตัดสินใจ" ด้วย และสามารถเป็นอิสระจากรัฐมากน้อย่างแล้วแต่หน้าที่ของอำนาจของแต่ละภาคดังกล่าวนี้

การถือกรรมสิทธิ์ในปัจจุบันการณีสวนเอกชนจึงเป็นผลให้เกิดโครงสร้างเศรษฐกิจหลายฝ่ายที่สะท้อนมาเป็นระบอบหลายพรรคในทางการเมือง

ในทางตรงกันข้าม ถ้ากรรมสิทธิ์ทั้งหมดกิจกรรมการลงทุนทั้งหมดเป็นของรัฐก็เป็นสาเหตุที่จะต้องรวมอำนาจการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจไว้ในอำนาจเดียวด้วยเหตุผลเช่นนี้จึงเป็นแนวโน้มของระบอบพรรคเดียว

1 ปัจจุบันนี้ฝรั่งเศสใช้ระบอบสังคมนิยม กระจายละเยียดในภาค 3

อย่างไรก็ตาม การอธิบายดังกล่าวนั้นก็ยังมีข้อยกเว้นหลายประการ กล่าวคือ การแบ่งแยกอำนาจการเมืองออกจากอำนาจเศรษฐกิจไม่เป็นเรื่องจริงทั้งหมด ได้ ในทางปฏิบัติแล้วส่วนหนึ่งเป็นเพียงภาพหลอน เพราะว่าอำนาจเศรษฐกิจย่อมมีกำลังที่จะนำมาใช้บีบบังคับอำนาจการเมืองได้ ไม่มากก็น้อยยิ่งถ้าอำนาจเศรษฐกิจที่มีฐานะเป็นระบอบทุนนิยมแท้ ๆ มีเอกภาพและมีกำลังผูกขาด ก็สามารถก่อรูปเป็นลักษณะพิวคัลแมนใหม่ได้ ซึ่งก็หมายถึงอำนาจส่วนกลางนั้นจะน้อยลงเป็นอัตราส่วนกับกำลังที่เหนือกว่าทางเศรษฐกิจ ในระบอบทุนนิยมบริสุทธ์ อำนาจการเมืองแทบจะไม่มีโอกาสเป็นตัวของตัวเองเลย แต่กลายเป็นเพียงผลสะท้อนของอำนาจเศรษฐกิจ

ในระบบเศรษฐกิจของประเทศกึ่งพัฒนา ปัญหาการผูกขาดการผลิต และการผูกขาดการค้า เป็นปัญหาการเมืองที่หนักหน่วงเป็นอย่างยิ่ง

ความหมายของการผูกขาด

ความหมายอย่างกว้าง ๆ ของการผูกขาดคือการจำกัดทางเลือกโดยการกีดกันผู้อื่นให้ไม่สามารถเข้ามาประกอบการแข่งขันกับตน หรือใช้วิธีการกลวิธีต่าง ๆ เข้าบีบคองตลาด ทำลายคู่แข่งอื่น ไขข้อตกลงภายในกลุ่มจำกัดทางเลือก จำกัดการเลือกซื้อ เลือกขายของผู้อื่น

ในความหมายทางเศรษฐกิจการเมือง การผูกขาดหมายถึงการเข้ายึดครองทรัพย์สิน หรือปัจจัยการผลิตไว้แต่เพียงกลุ่มเดียวและกีดกันผู้อื่นจนหมดโอกาสเข้าถึงครองปัจจัยการผลิต

การผูกขาดตามทฤษฎี มีทั้งการผูกขาดรายเดี่ยวและการผูกขาดเพียงคนไม่กี่คนหรือครอบครองไม่กี่ครอบครัว

การผูกขาดเป็นการรวมตัวจากกลุ่มเล็กไปจนถึงการรวมกันเป็นอาณาจักรซึ่งเป็นรูปแบบขั้นสูงสุดของการผูกขาด ทั้งนี้

การรวมตัว หมายถึงการผลิตการค้าในรูปแบบธุรกิจเดียวกันหลาย ๆ รายรวมเข้าด้วยกันเป็นทรัสต์ อยู่ภายใต้การบริหารงานของคณะกรรมการชุดเดียวกัน

บริษัทจัดการร่วมหรือซินดิเคต หมายถึง ธุรกิจการผลิต หรือการค้าในแขนงเดียวกันกับหลาย ๆ ราย ตกลงกันจัดตั้งบริษัทจัดการร่วมกันมาบริษัทหนึ่ง

เพื่อทำธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่กลุ่มธุรกิจนั้น ๆ เช่น คำนวณการขาย การส่งออก การหาวัตถุดิบและในแต่ละบริษัทที่มาวมกันนี้ก็ยังคงมีอิสระในการประกอบการค้าอื่น ๆ อีกด้วย

การหาข้อตกลงร่วมหรือฮั้ว (Cartel) หมายถึง การที่ธุรกิจการผลิต การค้าในแขนงเดียวกันหลาย ๆ รายร่วมกันทำข้อตกลงเกี่ยวกับราคา ปริมาณการผลิต โดยกำหนดราคาและปริมาณการผลิตไว้ในระดับที่ต้องการ

การสร้างกลุ่มธุรกิจ หมายถึง การที่เจ้าของธุรกิจกลุ่มหนึ่ง ๆ ขยายกิจการของตนเองออกไปครอบคลุมกิจการต่าง ๆ หลายบริษัทที่เรียกว่าเป็นการตั้ง "บริษัทแม่" ขึ้นมา บริษัทแม่คือบริษัทถือหุ้น จากนั้นบริษัทถือหุ้นเข้าไปถือหุ้นในบริษัทต่าง ๆ ซึ่งเป็น "บริษัทเครือ" บริษัทในเครือบางบริษัทก็อาจจะเข้าไปถือหุ้นบริษัทอื่น ๆ ต่อไปอีก กลายเป็น "บริษัทร่วมเครือ" ขึ้นมา ธุรกิจแบบนี้จึงเป็นการผสมผสานการผลิตการค้ากันมากมายใหญ่โตจนกลายเป็นอาณาจักรธุรกิจสามารถรวบรวมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ไว้ในครอบครองมากมายเป็นล้นพ้น การสร้างกลุ่มธุรกิจแบบนี้เรียกว่าเป็นรูปแบบสูงสุดของการผูกขาด

ระบบผูกขาดเศรษฐกิจถ้าเจริญออกงามอย่างอิสระโดยไม่มีอำนาจรัฐเข้าควบคุมอย่างเหมาะสม "ศูนย์การตัดสินใจ" ที่เห็นกันด้วยตาเปล่าว่าเป็นศูนย์อิสระก็จะมีสภาพเป็นภาพหลอนเท่านั้น ยิ่งถ้าในขณะใดรัฐบาลหรือผู้กุมอำนาจรัฐให้การสนับสนุนการรวมตัวแก๊งค์ , นายทุนค้ายแล้ว การเมืองก็จะกลายเป็นเพียงผลสะท้อนของอำนาจเศรษฐกิจ โดยไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ค้ายเหตุนี้ในทางทฤษฎีที่ว่า การเกี่ยวโยงระหว่างระบบกรรมสิทธิ์เอกชน และระบอบการเมืองที่มีหลายพรรคจึงไม่ใช่สิ่งแน่นอนในทางปฏิบัติ กรณีเผด็จการนาซีเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่า เผด็จการเบ็ดเสร็จอาจเกิดขึ้นได้ภายในระบอบทุนนิยมที่เจริญขึ้นถึงขั้นสูงสุด เพราะความความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ระบอบเผด็จการฟาสซิสต์ที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับพัฒนาการของระบอบทุนนิยม เศรษฐกิจเสรี ในการชักชวนการก่อสร้างเศรษฐกิจสังคมนิยม

ข. ระบอบพรรคการเมืองพรรคเดียว

ระบอบการเมืองที่มีพรรคการเมืองพรรคเดียว คือระบบที่ห้ามการแข่งขันทางการเมือง ประเทศหลายประเทศในสมัยปัจจุบันนี้ใช้วิธีมีระบบพรรคการเมืองพรรคเดียว แต่ลักษณะของพรรคเดียวมีความแตกต่างกันตามอุดมการณ์และการจัดรูปภายในของพรรค

๑. สาเหตุของการมีพรรคการเมืองพรรคเดียว

สาเหตุของการมีพรรคการเมืองพรรคเดียวแตกต่างกันไปตามระบบของแต่ละสังคมและอุดมการณ์ ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ ระบบคอมมิวนิสต์ ระบบฟาสซิสต์ และระบบของกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา

๑. ระบบคอมมิวนิสต์

ในการวิเคราะห์ของมาร์กซและของเลนิน สรุปว่า "พรรคการเมืองคือ การแสดงออกทางการเมืองของชนชั้นหนึ่ง ๆ ในสังคม" เมื่อการปฏิวัติมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว เลิกมีความแตกต่างหรือความขัดแย้งของชนชั้น ดังนั้นจึงต้องมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ให้สอดคล้องกับลักษณะสังคมที่ไม่มีชนชั้น หรือสังคมที่มีความเหมือนกันทั้งหมด

๒. ระบบฟาสซิสต์

สาเหตุของการมีพรรคการเมืองพรรคเดียวในระบบฟาสซิสต์ เพราะการยกเลิกหลักการความเป็นกลางทางการเมืองของรัฐ แต่รัฐประกาศตัวเป็น "ผู้ถืออุดมการณ์" เสียเอง

มุสโซลินี พูดว่า "รัฐเสรีไม่ได้เป็นผู้นำทั้งในด้านการทางวัตถุและทางจิตใจของส่วนรวม แต่รัฐจำกัดขอบข่ายกิจกรรมของตัวเองเพียงเป็นผู้บันทึกผลทางการเมืองเท่านั้น รัฐฟาสซิสต์มีทั้งจิตสำนึกและเจตนารมณ์ ดังนั้นรัฐเดียวนี้จึงมีคุณสมบัติเป็นรัฐ "ศีลธรรม" ".....(ลัทธิฟาสซิสต์" ใน *encyclopedia ธิคาเลียน*)

ในระบบที่ใช้หลักการความเป็นกลางของรัฐ การแข่งขันหลายฝ่ายเป็นสิ่งที่เกิดมาด้วยกัน เพราะเป็นการแสดงถึงการยอมรับทั้งความดีทุกชนิด ซึ่งหมายถึงการมีพรรคการเมืองหลายพรรค แต่เมื่อรัฐประกาศยึดถืออุดมการณ์เพียง

อุดมการเดี่ยว รัฐก็ต้องมีพรรคการเมืองเดี่ยวที่จะเป็นผู้นำปกป้องรัฐ ด้วยเหตุนี้รัฐที่ใช้ระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จจึงมีความจำเป็นอยู่ในตัวเองที่จะต้องมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวเสมอไป

ค. ระบบของประเทศกำลังพัฒนา

ปัจจุบันนี้ ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศใช้ระบบพรรคการเมืองพรรคเดียว ทั้งที่สาเหตุที่เกิดขึ้นนั้นไม่เหมือนกับทั้งระบบคอมมิวนิสต์หรือระบบฟาสซิสต์

เหตุผลที่ 1 เพื่อ การรักษาเอกภาพของชาติ ในประเทศที่มีความแตกต่างกันมากมาย ในเรื่องชาติพันธุ์, วัฒนธรรม, ภาษา หรืออาจกล่าวได้รวมๆว่าเป็นปัญหาของชนส่วนน้อย (ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของวิชาสังคมวิทยาการเมือง) ชนส่วนน้อยที่มีอยู่ในประเทศนั้น เป็นสาเหตุแห่งความแตกแยกต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้นได้ ในบางกรณีความแตกแยกเช่นนั้นก็กลายเป็นเรื่องกระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงได้ ปัญหาเรื่องนี้จึงเป็นปัญหาสำคัญที่รัฐบาลของทุกประเทศต้องใช้ความพยายามอย่างมากที่จะแก้ไข การรวมชนคนส่วนน้อยต่าง ๆ เข้ามาอยู่รวมกันในพรรคการเมืองเดี่ยว ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความก้าวร้าวที่อาจถึงขนาดแยกออกไปเป็นอิสระของชนกลุ่มน้อยได้ ซึ่งจะเป็นการทำลายสังคม

ตัวอย่าง ประเทศพม่า มีชนส่วนน้อยอยู่หลายหมู่หลายเหล่า เช่น พวกลัทธิใหญ่ พวกละเหิง พวกลมอญ และชนชาติอาราคาน ชนส่วนน้อยเหล่านี้มีเหตุกระทบกระทั่งกับชนชาติพม่าอยู่ตลอดเวลา แต่ที่น่ากลัวสำหรับชนชาติพม่า ก็คือเมื่อรวมชนส่วนน้อยเหล่านี้เข้าเป็นฝ่ายหนึ่งแล้ว ก็ปรากฏว่ามีจำนวนคนมากกว่าพม่า ถ้ามีการรวมกันจริง ๆ ชนชาติพม่าเองจะกลับเป็นชนส่วนน้อยเสียเอง พม่าในขณะนี้จึงมีพรรคการเมืองพรรคเดียว นำโดยชนชาติพม่าที่เป็นรัฐบาล

ตัวอย่าง ประเทศมาเลเซีย ก่อตั้งประเทศขึ้นจากชนส่วนน้อยที่มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างชาติพันธุ์, ศาสนาและภาษา และล้วนแต่เป็นอารยธรรมที่มีความสำคัญอย่างมากทั้งนั้น คือ ชาวมลายู เอเชีย ชาวจีนและชาวอินเดียน เมื่อมีการต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพจากอังกฤษ ชนชาติทั้งสาม ต่างก็ตั้งกลุ่มการเมืองของตนเองขึ้น คนกูยซัมบอราห์มานเป็นผู้นำกลุ่มของชนชาติมาเลเซีย เรียกว่า "องค์การ

สหมาลายแห่งชาติ" (United Malayan National Organisation) ชาวจีนก็ก่อตั้ง
กลุ่มของคนที่ประกอบด้วยชาวจีนล้วน ๆ ขึ้นมาด้วย มีชื่อเรียกว่า " สมาคมจีนใน
มลายู " (Malayan Chinese Association) ต่อมากลุ่มการเมืองของชาวอินเดีย
ซึ่งมีชื่อว่า " Malayan Indian Congress "(M.I.C.) ก็เข้าร่วมด้วยอีกพวกหนึ่ง
ก่อตั้งขึ้นเป็นสหพันธ์เดียวกัน

เมื่อพรรคการเมืองรวมกันเป็นสหพันธ์เช่นนี้แล้วก็กลายเป็นพรรค
การเมืองของชนเชื้อชาติใหญ่ ๆ สามชาติในมลายู เมื่อมลายูได้รับเอกราชและมี
การเลือกตั้งทั่วประเทศ สหพันธ์การเมืองนี้ก็โค้ยชนะ เป็นเสียงข้างมากในรัฐสภา
และได้จัดตั้งเป็นรัฐบาลของประเทศมาเลเซียขึ้น มีคนก๊อปปี้เราที่มานเป็นนายก
รัฐมนตรีคนแรกของประเทศมาเลเซีย และการมีพรรคการเมืองพรรคเดียวบริหารอำนาจ
การปกครองก็ยังติดต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้

เหตุผลที่ 2 เมื่อรวบรวมพลังความคิดความสามารถของชนชั้นนำ
ทั้งหมดของประเทศ ให้รวมมือร่วมใจกันพัฒนา เศรษฐกิจให้เป็นผลสำเร็จตามเป้าหมาย
การแตกแยกออกเป็นพรรคการเมืองหลายพรรคจะทำให้ชนชั้นนำแตกแยกกัน ใน
ประเทศยากจนหรือกำลังพัฒนา จำนวนของชนชั้นนำมีน้อย ไม่ควรให้มีการกระจาย
ออกไปโดยไม่จำเป็น

๑. บทบาทของพรรคการเมืองพรรคเดียว

ในทุก ๆ ปรากฏการณ์ของพรรคการเมืองพรรคเดียว
จะต้องมีการทำให้ผู้นำทางการเมืองติดต่อกับมวลชนได้ ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเพราะ
กลไกทางรัฐสภาที่เป็นตัวการทำหน้าที่นี้โดยตรงถูกล้มเลิกหรือถูกทำให้หมดความหมาย
ไปแล้ว

วิธีที่ทำกันมาก คือการล้อมกรอบประชาชนไว้เป็นกลุ่มเล็ก ๆ แล้ว
ประกอบขึ้นเป็นรูปปิรามิด การติดต่อกันระหว่างผู้นำและผู้นับตามจะใช้วิธีทั้งขึ้นและลง
กล่าวคือใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อส่งมาจากเบื้องบนลงล่าง โดยผู้นำรับฟังปฏิกิริยาจาก
คนเบื้องล่างขึ้นสู่เบื้องบนเป็นชั้น ๆ (ดูรายละเอียดในเรื่องนี้โดยเฉพาะจากบทว่า
ด้วยที่มาของอำนาจ)

ก. หน้าที่ของพรรคการเมืองพรรคเดียว

ในระบบแข่งขันหลายฝ่าย พรรคการเมืองมีหน้าที่อย่างเดียวคือการหาเสียงในการเลือกตั้งก่อนได้รับเลือก เมื่อได้รับเลือกเป็นผู้แทนแล้วก็ทำการต่อสู้แข่งขันกันต่อไปในรัฐสภา แต่ในระบบที่ไม่มีการแข่งขัน พรรคการเมืองพรรคเดียวต้องทำหน้าที่ขยายออกไปมากมายตามลักษณะเฉพาะของอุดมการณ์

ถ้าเป็นระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ พรรคการเมืองต้องทำหน้าที่ควบคุมกิจกรรมทุกชนิดในสังคม ถ้าเป็นระบบของสังคมนิยมสังคมนิยม วิธีการควบคุมจะน้อยลงบ้าง แต่ถึงอย่างไรทุก ๆ พรรคการเมืองพรรคเดียวจะต้องใช้วิธี "จับชีพจรประชาชน และ การล้อมกรอบ "

ในระบบคอมมิวนิสต์ พรรคคอมมิวนิสต์มีหน้าที่เป็นทหารรักษาการณ์ให้แก่การปฏิวัติ ชนชั้นนำของพรรคมีหน้าที่ให้การศึกษาคณะกรรมการคอมมิวนิสต์แก่ประชาชนด้วยการเป็นผู้นำในทุก ๆ หน่วยสังคมเล็ก ๆ ตลอดจนทั่วทั้งสังคมนานาชาติ

พรรคฟาสซิสต์ มีลักษณะตรงกันข้าม ไม่มีจุดประสงค์จะให้การศึกษาแก่ประชาชน โศกนาฏมากมายนั้นมีลักษณะบังคับให้มันงมากกว่าจะเป็นการให้ข้อคิดหรือเหตุผล แต่มีลักษณะเร่งเร้าอารมณ์มวลชนให้ลุกฮืออยู่เสมอ นักสังคมวิทยาเรียกวิธีการนี้ว่า " เป็นการข่มขืนมวลชน" (*viol des foules*) มีการจัดตั้งพรรคเลียนแบบทหารซึ่งทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยและทำหน้าที่แทนตำรวจด้วย

ในระบบของประเทศกึ่งสังคมนิยม พรรคการเมืองพรรคเดียวทำหน้าที่ "รวบรวมพลังมวลชนให้เคลื่อนตัวไปในแนวเดียวกัน" พรรคทำหน้าที่ปลุกเร้าให้ประชาชนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ สนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่การเข้าร่วมทางการเมืองต้องถูกควบคุมให้จำกัดอยู่ภายในเขตที่รัฐบาลเห็นสมควร วิธีการรวบรวมและควบคุมพลังมวลชนนี้ ทำให้มองเหมือนว่าประชาชนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองด้วย แต่ไม่ให้เครื่องมือแก่ประชาชนที่จะควบคุมอำนาจรัฐได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "การยอมให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริงได้ จะต้องสร้างเอกภาพของชาติและเสถียรภาพของรัฐบาลก่อน ในระยะเวลาที่ยังไม่ถึงเป้าหมายจะต้องใช้วิธีขอให้ประชาชนรอไป

ก่อน วิธีที่เปลี่ยนแปลงแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนอย่างนี้
พรรคการเมืองจะมีบทบาทเหมือนครูตามโรงเรียนทั่วไป

ในตอนที่ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เคมาลใช้เทคนิคพรรคเดียว
เพื่อเตรียมทางให้ใช้ระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตกในอนาคต จุดมุ่งหมายที่เป็น
อุดมการณ์ของเผด็จการปฏิวัติแบบเคมาลิสต์ก็เพราะเห็นว่า ในสังคมที่เป็นสังคมเกษตร
และมีระบบศักดินา ประชาชนส่วนใหญ่ล้มล้าง ไร้การศึกษา การนำเอาระบอบการ
เมืองของตะวันตกที่มีหลายพรรคและการเลือกตั้งเสรีมาใช้ เป็นวิธีปฏิบัติที่ไม่มีเหตุผล
เพราะเบื้องหลังโฉมหน้าประชาธิปไตยแบบตะวันตก โครงสร้างเก่าก็ยังคงมีอยู่
อย่างึกมึน เจ้าของที่ดินรายใหญ่ ผู้นำสังคมแบบดั้งเดิมก็เป็นผู้บงการการเลือกตั้ง
อยู่ที่ พรรคการเมืองพรรคเดียวถูกนำมาใช้เพื่อให้การศึกษาการเมืองแก่มวลชนและ
ล้อมกรอบพวกหัวกระทิงที่เป็นพวกหัวใหม่ไว้ไม่ให้ถูกใช้เป็นเครื่องมือของระบอบเก่า
ที่ถูกโค่นล้มไป รวมทั้งพยายามฝึกให้สังคมเคยชินกับระเบียบวิธีปฏิบัติแบบประชาธิปไตย
แน่นอนที่ว่า การเลือกตั้งที่ไม่มีการแข่งขันย่อมไม่ไต่ลทางการเมืองอย่างที่จะควรจะเป็น
แต่ก็เป็นวิธีทำให้ประชาชนเคยชินกับการลงคะแนนเสียง และเป็นการลงคะแนนเสียง
ที่ให้ไว้ความศรัทธาที่มุ่งที่ปัญหาของชาติเป็นสำคัญ

ทฤษฎีเผด็จการปฏิวัติแบบเคมาลิสต์ดังกล่าวมานี้เป็นทฤษฎีที่ให้ความ
สนใจเฉพาะปัญหาการเมืองแง่เดียว เพราะฉะนั้นจึงเป็นทฤษฎีที่ไกลกับทฤษฎีของ
เผด็จการปฏิวัติฝรั่งเศส มากกว่าเผด็จการปฏิวัติของเลนิน ซึ่งเป็นธรรมชาติของแนว
ความคิดในสมัยของเคมาล ก่อน ค.ศ. 1939 มีแต่กลุ่มสังคมนิยมวิวัตเท่านั้นที่รวม
ปัญหาการเมืองกับปัญหาเศรษฐกิจไว้ด้วยกัน แต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้น
มา การรวมปัญหาการเมืองกับปัญหาเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคม
การเมืองทั่วโลก ไม่เฉพาะแต่ในสังคมนิยมวิวัตเท่านั้น

ระบอบประชาธิปไตยในสังคมกึ่งพัฒนาจะมีผลสำเร็จอย่างไรขึ้นอยู่กับ
การพัฒนา รูปแบบทางเศรษฐกิจมากกว่าการให้การศึกษาการเมืองแก่ประชาชน
ทรายโคที่ร-กับการครองชีพของประชาชนส่วนใหญ่ยังต่ำมากก็เป็นไปไม่ได้ที่จะยก
ระดับทางวัฒนธรรมและความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ การขาดปัจจัย

ที่สำคัญในการดำรงชีวิตเป็นอุปสรรคสำคัญ ในการพัฒนาการศึกษา ทั้งการศึกษาทั่วไป และการศึกษาเรื่องการเมือง

แต่การเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจในประเทศคือพัฒนาของประเทศกับการ ชัดกันปัญหาพื้นฐานเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เพื่อจะเพิ่มผลผลิตก็จะต้องมีการเพิ่ม ทุนจะอย่างไร ในเมื่อรายได้ประชาชาติเองก็ยังไม่เพียงพอแม้แต่จะเพื่อตอบสนอง ความต้องการพื้นฐานของประชาชนเอง ความช่วยเหลือจากภายนอก ไม่ว่าจะ มากมายเพียงใดก็ไม่อาจช่วยได้เท่าที่ ต้องการ ทั้งนี้ในระยะเวลาของการสร้างฐาน อุตสาหกรรมสมัยใหม่จึงต้องมีการรวมทุนที่คงค้างออกมาจากการอุปโภคบริโภคของ ประชาชนในประเทศ ซึ่งทำให้ระบอบการครองชีพโดยทั่วไปของประชาชนที่ต่ำแล้ว ต้องต่ำลงไปอีก ในสถานการณ์แบบนี้ แต่กิจการเท่านั้นจึงจะสามารถบังคับให้ สังคมต้องมีการเสียสละอย่างยิ่งใหญ่นี้

ปัญหาเศรษฐกิจของสังคมคือพัฒนาดังกล่าวนี้จึงเป็นฐานของทฤษฎี เศรษฐกิจปฏิวัติแบบใหม่และเป็นระบอบที่อยู่ตรงกลางแยกระหว่างสังคมพัฒนา และสังคมอุตสาหกรรม

ข. ลำดับความสำคัญของพรรคการเมืองพรรคเดียว

การจะหาว่าพรรคการเมืองมีความสำคัญหรือมีอำนาจมากน้อย เท่าใด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอำนาจอื่นในสังคม จะต้องดูว่ากลไกต่าง ๆ ที่เป็น ส่วนของอำนาจรัฐหนึ่ง ๆ มีกลไกใ้บ้างที่อาจจะแบ่งอำนาจจากพรรคการเมืองได้ F, B (1) วิเคราะห์ว่า แม้แต่ในรัฐที่ไม่มีฝ่ายค้าน เราก็จะพบว่า มี กลไกแห่งอำนาจอยู่ ๑ ชนิดด้วยกัน คือคือไปนี้ พรรคการเมือง กองทัพ เจ้าหน้าที่ ฝ่ายปกครองของรัฐ ตำรวจการเมือง ระบบราชการ องค์การเยาวชน

(1)

Friedrich, ..C.J..., Brzezinski, Z..., "Totalitarian Dictatorship and Autocracy, Cambridge, mass.,

1956, 2nd ed., 1965

คณะกรรมการวางแผน และสหพันธ์ต่าง ๆ

หนึ่งในบรรดากลไกทั้ง 8 นี้ จะตั้งตัวเป็นกลไกกลางที่สำคัญที่สุด และกลไกอื่น ๆ ที่เหลือจะเป็นเพียงกลไกประกอบ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ไปตามคำสั่งของ กลไกกลาง

" กลไกกลางที่เป็นกลไกนำ ไม่ใช่กลไกชนิดเดียวกันเสมอไปใน รัสเซีย กลไกนำคือ พรรคคอมมิวนิสต์ ในอิตาลีคือ กองทัพ ในโปรตุเกสคือรัฐบาล และกลไกกลางอาจเปลี่ยนแปลงได้ เช่นในฮังการี กลไกทหารสามารถเปลี่ยนตัวเอง เป็นกลไกนำ และเปลี่ยนพรรคการเมืองให้เป็นกลไกอำนาจอำนาจได้"

ในระบบคอมมิวนิสต์ พรรคการเมืองคือที่รวมของผู้นำในทุกระดับ รวมทั้งระดับรัฐ การวินิจฉัยเรื่องสำคัญ ๆ ต้องทำให้เสร็จในพรรครัฐบาลจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นอกจากทำหน้าที่ให้สัตยาบันตามแบบพิธีเท่านั้น

ในระบบฟาสซิสต์ ตามทฤษฎีพรรคการเมืองต้องมีความสำคัญลำดับที่หนึ่ง แต่ในการปฏิบัติ บทบาทของพรรคมีความสำคัญน้อยมาก

ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา พรรคการเมืองพรรคเดียวเป็นฐานอำนาจที่สำคัญ แต่ฐานอำนาจอื่น ๆ ก็สำคัญพอ ๆ กัน (โดยเฉพาะกองทัพ) สำหรับเรื่องนี้ จะต้องมีการวิเคราะห์สังคมไทยสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ

สรุป

ไม่ว่าจะมีการใช้เหตุผลอย่างไร การมีพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ก็คือลักษณะของเผด็จการ แม้ว่าจะเป็นการชั่วคราวก็ตาม ผู้นำเผด็จการทุกคนที่พึ่งพิงพรรคการเมืองพรรคเดียว จะต้องอยู่ในแนวทางสองทางที่ขัดกันอย่างเต็มตัว คือ เผด็จการปฏิวัติ จะต้องเร่งจังหวะการเปลี่ยนแปลงและประคับประคองระบอบที่วางใหม่ให้ลงรากลึกในสังคมให้ได้ เผด็จการอนุรักษนิยม จะต้องชักชวนการ - เปลี่ยนแปลง และป้องกัน การเปลี่ยนแปลงด้วยกำลังบังคับให้สังคมใช้ระบอบเดิม